

ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΙΣ Η ΑΛΗΘΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑ
ΤΗΣ ΡΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

«ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα»

(Ἐφεσ. ε', 33)

ΑΘΗΝΑΙ 1988

**ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΙΣ Η ΑΛΗΘΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑ
ΤΗΣ ΡΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ**

ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΙΣ Η ΑΛΗΘΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑ
ΤΗΣ ΡΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

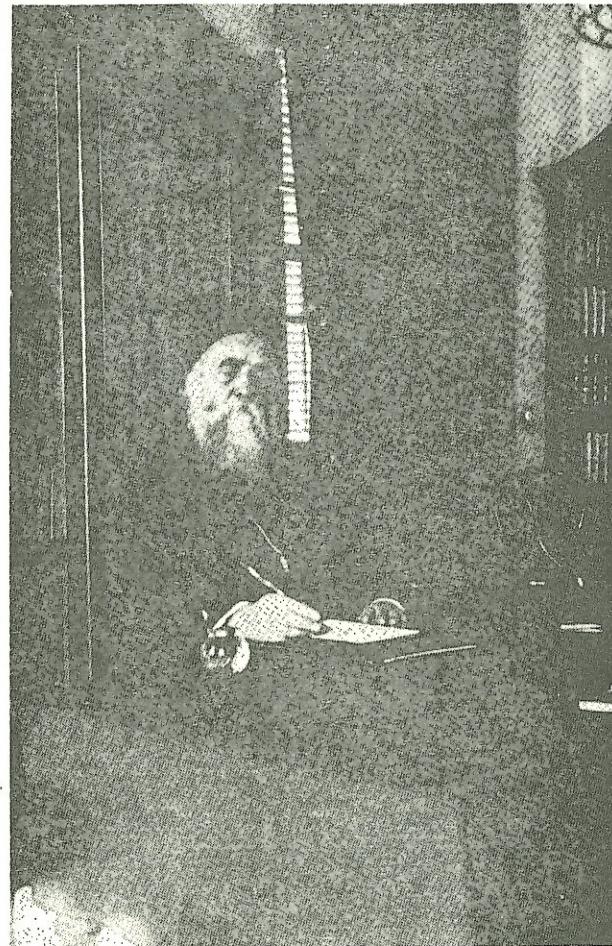
«ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα»

(Ἐφεσ. ε', 33)

ΑΘΗΝΑΙ 1988

Ἐπι μέλεια
Βαρθάρας Γιαννακοπούλου,
Ἐπιστημ. Συνεργάτιδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Ἐντὸς τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ριζαρείου Σχολῆς

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΙΣ Η ΑΛΗΘΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑ
ΤΗΣ ΡΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΤΛΟΥ

«ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβηται τὸν ἄνδρα»

(Ἐφεσ. ε', 33)*

Ἄφοῦ δὲ Ἀπόστολος Παῦλος ἐγγάριοις τοῖς Ἐφεσίοις τὸν μυστικὸν χαρακτῆρα τοῦ γάμου καὶ ἐδίδαξεν αὐτοὺς διι δ Γάμος εἰνε μέγα μυστήριον καὶ ἔδειξε τὴν ἀναλογίαν τοῦ δεσμοῦ τοῦ γάμου πρὸς τὴν ἔνωσιν τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἔτιαξε τὸν ἄνδρα, ἵνα, κατὰ τὴν Ἀγίαν Γραφήν, ἥνε κεφαλὴ τῆς γυναικός, καθὼς ἦν ἀναλογίαν δι Χριστὸς εἰνε κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐδίδαξεν διι διε ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ ἐπίσης κατὰ τὴν Ἀγίαν Γραφήν εἰσὶν ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα ὡς μέλη τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ἣντις εἰνε σῶμα Χριστοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς ὡς οἰκείαν ἑαυτοῦ σάρκα, συνιστᾶ καθὼς ἐκαστον τῶν ἀνδρῶν οὕτω νὰ ἀγαπῇ τὴν ἑαυτοῦ γυναικα, ὡς δι Χριστὸς ἡγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν.

Τελειοτέραν ἀγάπην τῆς ἀγάπης ταύτης ἡτο ἀδύνατον νὰ συνιήσῃ δι Απόστολος πρὸς τὸν ἄνδρα. Διὰ τῆς συνιάσεως ταύτης οὐ μόνον ἀνύψωσε τὴν ἀγάπην εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆς περιωπήν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγένετο καὶ ἀπεπνευμάτωσε καὶ ἡγίασε. Μετὰ τὴν σύστα-

* Δημοσιεύτηκε ὑπὸ τοῦ Ἅγιου Νεκταρίου στὸ περ. «Ἀνάπτασις», τ. 15, ἀριθ. φ. 255 τῆς 14 Νοεμβρίου 1902, σ. 1621-1622.

σιν ταύτην πρὸς τοὺς ἄνδρας καὶ τὸν καθορισμὸν τῆς σχέσεως τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναικαν καὶ τὸν βαθμὸν καὶ τοῦ ποιοῦ τῆς πρὸς αὐτὴν ἀγάπης, καὶ μετὰ τὴν ἀναγωγὴν τοῦ γάμου εἰς περιωπὴν καθαρῶς ἐξοὰν καὶ πνευματικὴν καὶ τὴν διατύπωσιν τῶν καθηκόντων τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν ἑαυτῆς ἄνδρα. Ταῦτα δὲ πάντα διατυποῖ διὰ τῆς ρήσεως ταύτης· «ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῇται τὸν ἄνδρα».

‘Η ῥῆσις αὕτη, μετὰ τὰ εἰρημένα ὑπὸ τοῦ Παύλου περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ γυναικαν καὶ περὶ τοῦ βαθμοῦ καὶ τοῦ ποιοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, διὰ τοῦ λόγου φόβου οὐδὲν δύναται νὰ ἐκφράζῃ τὸ φοβερὸν καὶ τὸ ἔκδειματοῦν τὴν γυναικαν. ‘Η Ἐκκλησία ὡς σῶμα Χριστοῦ ἀγαπᾶ καὶ συνάμα φοβεῖται τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς σωτῆρα καὶ κεφαλὴν αὐτῆς. Ο φόβος οὗτος τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν γεννᾷται ἐκ τῆς πολλῆς ἀγάπης πρὸς τὸν ἀγαπήσαντα αὐτὴν καὶ ἐκφράζεται καὶ ἐκδηλοῦται ὡς ἄκρα πρὸς αὐτὸν εὐλάβεια, ὡς εὐλάβεια πρὸς τὰς ἑαυτοῦ ἐνιοτάς, ὡς ὑποταγὴ ἄκρα πρὸς αὐτὸν καὶ ὡς προθυμία πρὸς εὐαρέσκειαν αὐτοῦ. ‘Η ἀγάπη αὕτη τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν σωτῆρα ἐκδηλοῦται ὡς φόβος μὴ ὑπολειφθῆ ἐν τινι καὶ ἐπάλεῃ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ ἀναξίᾳ ταύτης δεικνυομένη. Τοιοῦτος δὲ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν φόβος. ‘Υπὸ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἔννοιαν καὶ σημασίαν δὲ Ἀπόστολος γράφει ἵνα ἡ γυνὴ φοβῇται τὸν ἄνδρα.

Διὰ τῆς ρήσεως ταύτης δὲ Ἀπόστολος Παῦλος ἐξήγησε τὴν σύσφιγξιν τῶν δεομῶν τῆς συζυγικῆς

ἀγάπης· διότι ὡς ἡ ἀγάπη καὶ ὁ φόβος τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν προσφιλεστέραν αὐτὴν ὡς τύμφην τῷ τυμφίῳ Χριστῷ ποιοῦσιν, οὕτω καὶ ἡ ἀγάπη καὶ ὁ φόβος τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν ἑαυτῆς ἄνδρα προσφιλεστέραν αὐτὴν αὐτῷ ποιοῦσιν. “Οὐ διὰ τοῦ φόβου οὗτος οὐδὲν ἔχει κοινὸν πρὸς τὸν ὑπονοούμενον φόβον ὑπὸ τινων κυριῶν τῶν μειδιωσῶν κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀναγνώσεως τῆς περικοπῆς ταύτης ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ γάμου, καὶ διὰ οὗτος εἶνε ιερός, ἀγρός καὶ δίκαιος, καὶ διὰ ἐπιβάλλεται οὗτος εἰς τὰς γυναικας ὡς θεῖα ἐγιολὴ διὰ τὴν ἑαυτῶν εὐτυχίαν καὶ αἰωνίαν εὐδαιμονίαν καὶ τὸν ἀδιάρρηγον σύνδεσμον τῆς κοινῆς ἀγάπης θέλομεν ἀποδείξει.

Περὶ φόβου

‘Ο φόβος εἶνε ἔμφυτον συναίσθημα τῷ ἀνθρώπῳ. Τὸ συναίσθημα τοῦτο ἐκδηλοῦται ὡς δειλία, ὡς δέος, ὡς τρόμος ἐν περιστάσεσιν, ἐν αἷς ἀπειλεῖται κίνδυνος ζωῆς. Ἐπίσης ἐκδηλοῦται τὸ συναίσθημα τοῦτο ὡς ταραχὴ καὶ ἀνησυχία ἐν περιστάσεσιν, ἐν αἷς ἀπειλεῖται ἡ προσθολὴ τῆς τιμῆς ἢ περιουσίας τοῦ ἀνθρώπου δικαίως ἢ ἀδίκως.

‘Ο βαθμὸς τῆς μείζονος ἢ ἐλάσσονος ἐκδηλώσεως τοῦ φόβου ἡ τῆς ταραχῆς καὶ ἀνησυχίας εἶνε ἀνάλογος ἡ τῷ μεγέθει τοῦ πραγματικοῦ κινδύνου ἡ τῷ μεγέθει τῆς διεγερθείσης φαντασίας. Τὸ συναίσθημα τοῦ φόβου ἐνίστεται ἐκδηλοῦται καὶ ἐν περιστάσεσι, καθ’ ἀς οὐδὲν μὲν τὸ πραγματικῶς ἀπειλούμενον καὶ διακινδυνεῖον καθ’ ἥν ὥραν δὲ ἄνθρωπος κατέχεται ὑπὸ τοῦ συναίσθηματος τούτου, προκύπτει δικαίως ἐξ ἐνδεχομένου ἐν τῷ μέλλοντι κινδύνου, δυναμένου νὰ προέλθῃ ἐξ ἀμελείας ἡμῶν εἰς τὸν προσφιλῶν ἡμῖν

νηποκειμένων. Τὸ συναίσθημα τοῦτο ἐκδηλοῦται ἡ ὡς ἄκρα ἀγάπη πρός τι ἡ ὡς ἄκρα εὐλάβεια ἡ ὡς ἄκρα φρονής ἡ ὡς ἀδιάλειπτος μέριμνα. Κατὰ ταῦτα δὲ φόβος, ὡς διαφόρως ἐκδηλούμενος κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις καὶ κατὰ διάφορα γεννῶντα αὐτὸν αἴτια, ἀνάγκη καὶ διαφόρως τὰ χαρακτηρίζηται. «Οὐδεν δὲ μὲν φόβος δὲ ἐκδηλούμενος ὡς δέος ἡ δειλία ἡ τρόμος, δύναται τὰ δυρμασθῆ φυσικός, δὲ φόβος δὲ ἐκδηλούμενος ὡς ταραχὴ καὶ ἀνησυχία, ὡς καὶ δό φόβος δὲ ἐκδηλούμενος ὡς ἀγάπη καὶ εὐλάβεια, δύναται τὰ πληθῆ ἥθικός.» Αρά δὲ φυσικὸς φόβος διαφέρει τοῦ ἥθικοῦ φόβου κατὰ τὰ διεγείροντα αὐτὸν αἴτια.

Ο φυσικὸς φόβος εἶναι πάντοτε ἀδιάβλητος καὶ κατατάσσεται μεταξὺ τῶν ἀδιάβλήτων παθῶν, ὡς μίαν μόνην ἔχων ἀφορμὴν τὸν κίνδυνον τῆς ἀπώλειας τῆς ζωῆς. Ο ἥθικὸς φόβος δὲν εἶναι πάντοτε ἀδιάβλητος· διότι εἶναι διπλοῦς ὡς προερχόμενος ἀπὸ διάφορα κατὰ τὸ ποιὸν ἥθικὰ αἴτια τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ μίσους. Ως δὲ ἐναντιώτατα τὰ γεννῶνται αὐτὸν αἴτια, ἐναντιώτατοι καὶ οἱ χαρακτῆρες αὐτῶν. Ο μὲν φόβος δὲ τῆς ἀγάπης γεννώμενος εἶναι ἴερός, ἀγνὸς καὶ δίκαιος, καὶ ἐκδηλοῦται ὡς εναισθησία ψυχῆς ὑπὲρ τοῦ ἀγαπωμένου προσώπου, ὡς μέριμνα, ὡς πρόνοια καὶ ὡς περὶ αὐτοῦ φρονής. Ο ἴερός οὗτος φόβος δρᾶται ὑπὸ τοῦ Θεοφυλάκιου ὡς ἐπίτασις εὐλαβείας λέγοντος «δό φόβος (δ. ἴερός) ἐπίτασίς ἐστιν εὐλαβείας ὥσπερ καὶ εὐλάβεια συνεσταλμένος φόβος»· καὶ αὐθις φόβος ἐστὶν αἰδώς καὶ εὐλάβεια καὶ ἐπιτειμένη τιμή. Ο οὐκονιμένος λέγει περὶ τοῦ φόβου τούτου τὰ ἔξης: «φόβος τελειωτικὸς δέοντος μὲν ἀπήλλακται, διὸ καὶ ἀγνὸς εἴρηται καὶ διαμένων εἰς

αἰώνα αἰώνος»· καὶ ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ ἡ λέξις φόβος πολλάκις λαμβάνεται ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας καὶ δι' αὐτῆς ἐκφράζεται ὁ πόθος πρὸς τελεῖαν ἐπίγνωσιν καὶ οἰκείωσιν τοῦ θείου. Ο φόβος δὲν τοῦ μίσους εἶναι φόβος ἐναγῆς καὶ ἐκδηλοῦται ὡς ἀποστροφὴ καὶ ἀπέχθεια πρὸς τινα, ὡς ἀδιαφορία καὶ ὡς ἐκθροπάθεια. Περὶ τοῦ φόβου τούτου δὲ Κλήμης δὲ Ἀλεξανδρεὺς λέγει: «Τὸ ἐτερον εἶδος τοῦ φόβου μετὰ μίσους γίνεται ὡς δοῦλοι δεσπόταις κεχρηνται χαλεποῖς».

Ο ἴερός φόβος εἶναι δό φόβος δὲ πρὸς τὸν Θεόν, δό φόβος δὲ πρὸς τοὺς γονεῖς, δό φόβος δὲ πρὸς τὸν σύζυγον καὶ δό φόβος δὲ πρὸς τὸν θείον καὶ ἀνθρωπίνους νόμους, καὶ πηγάζει ἐκ τῆς ἀγάπης.

Ο ἐναγῆς φόβος εἶναι φόβος πολάσεως. Τοῦτον φοβοῦνται οἱ παραστάται τῶν θειῶν καὶ ἀνθρωπίνων νόμων. Οὗτος πηγάζει ἐκ τοῦ πονηροῦ συνειδότος. Η Ἐκκλησία συνιστᾷ τοῖς ἑαυτοῖς τέκνοις τὸν ἴερόν, τὸν ἀγνὸν καὶ ἀγιον φόβον. Τοῦτον τὸν φόβον συνιστᾷ καὶ πρὸς τὴν ἐρχόμενην εἰς γάμου συνύγιαν, καὶ ὑπὸ νέον ἥθικὸν νόμου τεθειμένην γυναῖκα· ζητεῖ δὲ τοῦτο διὰ τὴν εὐτυχίαν αὐτῆς τῆς γυναικός.

Ο ἴερός φόβος ἀπανθῆσθαι δύναται ἐπαπειλεῖ τὸ δεινόν. Ο φόβος οὗτος ὡς συναίσθημα ταντίζεται τῇ ἀγάπῃ εὐλάβειαν ἐπὶ τῇ ψυχῇ ἐμποιῶν, ἵνα μὴ διὰ τὴν τῆς ἀγάπης παρρησίαν εἰς καταφρόνησιν τὸν ἀρδρόδες ἔλθῃ, ὡς λέγει παιήδη τις. Ο ἥθικὸς ἀγνὸς φόβος εἶναι ἐν τῶν ἐπιτὰ χαρισμάτων τοῦ ἀγίου Πνεύματος, διὸ ἡ Ἄγια Γραφὴ διομάζει φόβον Θεοῦ. Ερ τῇ Ἄγιᾳ Γραφῇ ἡ ἄκρα δικαιοσύνη χαρακτηρίζεται ὡς φόβος Θεοῦ· «ἀνὴρ δίκαιος φοβούμενος τὸν Κύριον». Ο φόβος τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Δεκαλόγῳ εἶναι ἡ

πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή. Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ εἰνε
ἀρχὴ σοφίας. Ὁ θεῖος Γρηγόριος δὲ Θεολόγος λέγει
«Ἄρχη σοφίας φόβος Κυρίου οἴον τι πρῶτον σπάργα-
νον καὶ σοφία τὸν φόβον ὑπερβάσα καὶ εἰς ἀγάπην
ἀναβιβάσασα Θεοῦ φύλους ἡμᾶς καὶ υἱὸνς ἀντὶ δού-
λων ἐργάζεται· καὶ δὲ Σιράχ λέγει: «Σιέφαρος σο-
φίας φόβος Κυρίου ἀναθάλλων εἰρήνην καὶ ὑγείαν
ἰάσεως» (κεφ. α' 18). Τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ οἱ ἄγιοι
πατέρες καλοῦσιν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεόν· «φόβος
Θεοῦ ἀγάπη πρὸς αὐτὸν ἔστιν ἀγάπη δὲ σειρά τις,
ἥς ή μὲν τῶν ἀρχῶν ἐξαρτᾶται τῆς τοῦ ἀνθρώπου
καρδίας, ή δὲ ἐτέρα ἄπιεται τῆς τοῦ Θεοῦ χειρὸς ἔλ-
κοντος αὐτὸν ἀεὶ πρὸς τὸν αὐτοῦ φόβον». Καὶ δὲ Μέ-
γας Βασίλειος λέγει: «σωτήριος δὲ φόβος καὶ ἀγια-
σμοῦ ποιητικός ἐστιν.

Οἱ ερδός οὗτος φόβος ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ τανι-
ζεται πρὸς τὴν εὐλάβειαν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τινα.
Οὕτως ἐνόησαν καὶ ἡρμήνευσαν οἱ ἐρμηνευταὶ καὶ με-
ταφρασταὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἐν τῇ ἐν Ὁξωνίῳ
ἐκδοθείη ἐλληνιστὶ μεταφράσει τῆς Ἀγίας Γραφῆς
δὲ κεφ. ε'. 33 στίχ. τῆς πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς
μετεφράσθη «Πλὴν καὶ σεῖς οἱ καθ' ἔρα, ἔκαστος τὴν
έαντον γυναῖκα οὐτιώς ἀς ἀγαπᾶ ὡς έαντόν ἡ δὲ γυ-
νὴ ἀς οέβηται τὸν ἄνδρα». Ἐν τῇ Λατινικῇ μεταφρά-
σει φέρεται ὡς ἐξῆς: «uxor autem videto, ut ti-
metat virum». Τὸ τίμεο ἐνταῦθα, ὡς ἐξάγεται ἐκ
τῆς μεταφράσεως τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν,
ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ εὐλαβεῖσθαι. Ἐν τῇ γαλλικῇ
μεταφράσει τῶν Παρισίων μεταφράζεται «que la
femme respecte son mari». Ἐν τῇ ιταλικῇ μετα-
φράσει «ed altresi la moglie riverisca il marito». Ὑπὸ
ταύτην τὴν ἔννοιαν τὸν στίχον τοῦτον ἄπασαι αἱ

εὐρωπαϊκαὶ γλῶσσαι μετέφρασαν. Καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ
ἔβραϊκῇ γλώσσῃ δὲ φόβος πρὸς τὸν Θεόν ἐρμηνεύεται
ὑπὸ τῶν ἐρμηνευτῶν φόβος ἐκ σεβασμοῦ, ἐξ εὐλα-
βείας· ὡς δὲ ἐν τῷ Λευΐτικῷ ιδ'. 3 στίχος ὡνέλειτε φο-
βεῖσθαι ἔμαστος τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ τὸν πατέρα αὐ-
τοῦ» ἐρμηνεύεται, θέλειτε σέβεσθαι καὶ εὐλαβεῖσθαι·
καθὼς καὶ δὲ ἐν χωρίῳ ἸησοῦΝανῆ δ'. 14 στίχος
καὶ ἐφοδοῦντο αὐτὸν (τὸν ἸησοῦΝανῆ) καθὼς ἐ-
φοδοῦντο τὸν Μωϋσῆν, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς
αὐτοῦ» ἐρμηνεύεται ὑπὸ τῶν λεξιογράφων τοῦ ἐ-
βραϊκοελληνικοῦ λεξικοῦ M. N. Ph. Sauder καὶ M.
I. Trenel «comme ils avaient respecté Moïse». Ὑπὸ
τὴν αὐτὴν σημασίαν ἀπαντᾷ καὶ ἐν ἄλλοις χωρίοις
τοῦ ἐβραϊκοῦ κειμένου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὑ-
πὸ ταύτη τῇ σημασίᾳ ἐχοήσατο τῇ λέξει καὶ δὲ Ἀπόστο-
λος Παῦλος, καθ' οὖν ἐπιτίθενται λίαν ἀδίκως αἱ κυ-
ρεῖαι τὰς δποιας οὗτος εἰς μεγάλην ὑψώνει περιωπήν.
“Ωστε τὰ αἵτια τῶν διαζυγίων οὐχὶ ἐκ τούτου τοῦ
φόβου τοῦ ὑπὸ τοῦ Παύλου διδασκομένου προέρχον-
ται, ἀλλ' ἀλλαχοῦ δέον τὰ ζητηθῶσιν ίσως ίσως εἰς
τὴν ἔλλειψιν τοῦ ιεροῦ τούτου φόβου.

Τῇ 7 Νοεμβρίου 1902.

**'Ανάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ»
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ**

